

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK A KÜLFÖLDI MÚZEUMOKBAN.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

4. Tárca-paizs, mely valamely magyar lovagé lehetett. Fából készült, pergament áthuzattal, ezüstözve és festve. Közepén egy fametszetszerű és a boldogságos szűzet ábrázoló alakkal. A rajz a frank iskola befolyásának, valószínűleg *Wohlgemuth Mihály* művészetének jellegét viseli magán. Egy mondatszalon a következő betűk vannak: i. m. i. m. . . . RT. n. (ich wart im garten.) E tárcsa minden valószínűség szerint I. Miksa magyar testőreitől ered, kik a «Theurdank»-ban többször ábrázoltatnak.

De hasonló tárcsák mint magyar pajzsok lerajzolva előfordulnak az I. Miksa féle szerkönyvekben is. Egynek rajzát *Boeheim* is közli,¹⁾ (XXV. terem 70. sz.).

5. *Castriota György*, Skanderbeg (1403—1467) albániai herceg sisakja. Tetején vert és aranyozott mívű kecskefővel, mint címerrészlettel. A sisak fővegét vert és vésett mívű széles réz szalag futja körül, melybe gothikus minuskulás betűkkel fölirat van vésvé akkent, hogy minden két betűt egy díszes rozetta szakít meg. A felirat:

in + pr + ra + fu + rr + ht.

Ami *Boeheim* szerint annyit jelent, mint: Ihesus Nazare-
nus + Principi Emathiae + Regni Albaniae + Terrori Osmanorum + Regi Epiri + Benedicat.

¹⁾ *Boeheim W.* Waffenkunde, 183. lap.

Skanderbég rettenthetetlen hős s nemes szívű fejedelem, *Hunyadi János* fegyvertársa, a török hatalom megtörésében hazánk történetében is szerepet játszik. Ő is egyike azoknak, kik Ulászlót a törökkel kötött béke megszegésére ösztönzék, segélysereget ígérve. 1444-ben november 10-én a szerencsétlen várnai csata napján már későn érkezik, de még jókor, hogy a menekülő szerencsétlen magyarok jelentékeny részét oltalma alá vegye s mindenellátva hajókon Ragusába szállíttassa.¹⁾ Mindezekért a reá tartozó hadi emlékeket szintén a magyar vonatkozású hadtörténelmi emlékek közé sorolandóknak tartom.

A most tárgyalt sisak szép rajzát szintén közli Boenheim.²⁾(XXV. terem 71. sz.)

6. Két pár kengyelvas, magyar lovagló szerszámról, sárgaréz-zel bevont vasból. XV-ik század. (XXV. terem 77. 78. sz.)

7. *I. Mátyás király* kardja. A penge formája a XV-ik század második felére vall s a következő beedzett föliratot viseli: «MATHIAS · CORVINUS · REX · VNGARIAE · PRO · REGE · DIVINA · LEGE · ET · GREGE.» A markolat ízléstelen s később, valószínűleg a XVII-ik században tétetett a pengére. A kard lehetett magáé a nagy királyé, vagy testőrsége valamely vitézeé. Egyesenes pallosszerű két élű pengéje általában a XV-ik század lovagkardjaira emlékeztet. (XXV. terem 87. sz.)

8. Egy rovátkolt Miksa-féle vértzet bal válla, vésett és aranyozott vonásokkal díszítve. Állítólag a szerencsétlen *II. Lajos királytól* ered. Német munka. Készült 1520 körül. Mint történelmünkre vonatkozó ereklyét főlemlítjük, de hitelességét kétségbe vonjuk azon egyszerű oknál fogva, mert e vállrészlet sokkal nagyobb, semhogy a törpe, gyermektegy természetű király használhatta volna. (XXV. terem. 107. sz.)

9. Három magyar tárcsa-paizs. Kettő közülök a falon van. Cserágakkal, makkokkal, és virágokkal van díszítve. XV-ik századbeli.

A harmadik síma vaspléhből vésett és aranyozott jelvényekkel ékített. Az ábrázolt alakokban Szt. Kristófra és Györgyre ismer-

¹⁾ *Gräve L.* Georg Castriotto. Meissen 1828.

²⁾ Boenheim W. Waffenkunde. 33. lap.

rünk. Ugy ezek, mint a rajta levő vadállatok a rajnai iskola modorában vannak tartva. Készült 1500 körül. (XXVI. terem. 135. sz.)

10. Ezüst forgótartó. Bele czímer van vésve szájában patkót tartó struczczal. Az eldöntés heraldicusakra vár, hogy ez esetben Nagy Lajos király czímerével van-e dolgunk. (XXV. t. 102. sz.)

11. Magyar tárcsa-paizs fából. Felülete gipsz-szerű anyaggal van borítva, melybe gothicus díszítmény van belepréselve s azután megaranyozva. Teknője erősen, csaknem félkörbe meghajlott, miáltal igen kecses formát nyer. Közepén mondatszalagon a mértékletességi egylet jelmondata áll: «HALT · MAS.» XV-ik század. (XXIX. t. 147. sz.)

12. Buzogány, az u. n. magyar szárnyas bot. (XXVI. t. 189. sz.)

13. Magyar formájú tárcsa-paizs, fényes vaspléhből a frank iskola styljében tartott fekete edzésű ékítményekkel, melyek közül a nap és a négy szél, valamint a lovagló halál alakja említendők. Ez utóbbi Dürer Albert apokalyptikus lovagjára emlékeztet. Az egész 1510 körül készült. Az ornamentikában még előfordulnak a röpkedő lángnyelvek, melyek hazánk díszítő motívumaiban a XVI. és XVII. ik században a legkülönösebb rendeltetésű tárgyakon fordulnak elő. (XXVI. t. 194. sz.)

14. *Zrínyi Miklós* gróf, horvát bán hadi öltözete. Egyike a reánk magyarokra nézve legbecsesebb hadtörténeti ereklyéknek. Áll egy dolmányból, egy kardból s egy magyar rohamsisakból, mely utóbbi rendkívül szépen tagolt formában a keletre emlékeztet. Karcu süvegének hegye gombban végződik. Elöl ellenzője van, melyen keresztül az orrvédő vas jár. Elöl közepén a tollforgótartó van elhelyezve. Hátral kis nyakvédője van, míg két oldalt szépen díszített fültakarók lognak le. Díszítése kékes alapon olvasztott arany ékítmény, az arabs felé hajló motívumokkal, azonban már oly stylban amint az hazánkban átalakult főleg az ötvösök kezei alatt s amint azt később Kecskeméti Ötvös Péter híres ötvös mintakönyvében is megtaláljuk.¹⁾

Boheimi fegyvertanában egy tökéletesen hasonló gerezdes testű török ostromsisak rajzát közli, mely az 1579-ben megölt Mehmed

¹⁾ *Művészi Ipar.* 1891. évf. A kard rajza Boheimnál, 273. l.

Sokolowitsch nagyvezére volt s 1560 körül készült.¹⁾ Zrínyi, mint tudjuk, 1566 szeptember 7-én esett el, — tehát a két sisak készítésének valószínű ideje is közel jár egymáshoz.

A fegyverzet másik darabja a kard, mely gyengén görbülő formájával s hüvelyének elvágott végével, egyszerű keresztvasával s szintén vágott végű fogantyújával tisztán magyar forma, mint a minők a XVI. és XVII-ik században nálunk és Lengyelországban általában divatosak voltak s melynek fő típusa a m. n. múzeumban levő Szobieszky-féle kard.²⁾ Hüvelye fekete bársonyal borított s a markolat véglapján a Zrínyi-család címere van bevésve. E kardot már határozottan magyar munkának kell tartanunk, a csusztatóján levő vésett díszítmények ugyanis teljesen egyezők a főntebb említettem magyaros ötvösmintákkal. Készítésének ideje 1550 körül van.

A nagybecsű hadi öltözet harmadik darabja a hermelinnel bélelt olasz, arany virágos damasztból készült dolmány, melyre vonatkozólag a fegyvergyűjtemény 1583-ban készült leltára a következőket mondja: «Sein ungrischs schuppenzerle von goldt und weissen seiden tamaschaniert, innwendig mit härmele fuetter gefüettert.»

A dolmány szövete a legszebb olasz renaissance szövetek közé tartozik. Alapja fehér selyem, arany, zöld és sárga színű szálakkal átszőve, a díszítés rajta gránátalma-virágok és stylizált akanthuslevelekből áll. E szövet készítésének korát, mely technikájára nézve igen közel áll a Mátyás király nagy trónkárpitjának és a fojniczai casulának szövetéhez,³⁾ szintén a XV-ik századra teszem. Valószínű, hogy Zrínyi e dolmányt őseitől családjában örökölte.

Érdekes, hogy Zrínyi a róla fenmaradt, egyik legszebb rézmetszeten, az Ortelius Redivivus 1665-iki kiadásában, szintén e dolmányban van ábrázolva.⁴⁾ Az általa veretett pénzekben is előfordul

¹⁾ *Boheim W. Waffenkunde*, 52. l.

²⁾ *Szerző. Magyar viseletképek címeres leveleinkben*, 1892.

³⁾ *Archaeologiai Értesítő*. 1889. évf.

⁴⁾ *Ortelius Redivivus. Der Ungrischen Kriegs-Empörungen etc.* Nürnberg 1665. I. K. 112. l.

mellképe. Ezek egyikén az itt levő sisakban, a másikon pedig német baretben.¹⁾ (XXVII. t. 289. sz.)

15. *Castriota György*, más néven Skanderbég két kezre való kardja, tokkal együtt, törökös markolattal, mely a XV-ik századból származik. Maga a gyengén görbült penge a XIV-ik századból való, egyik lapján bevert, román stílusú ornamentikával s a passauai fegyverkovács-jegygyel s a másikon arabs felirattal, melyet ez írásban járatlan kéz vésett be. A kard súlya 3·2 kilogramm (XXVII. t. 345. sz.).²⁾

16. Magyar kard. Markolata és tokja aranyozott ezüstműből, melyen vésett alju zománcz-technikával vésetek vannak. A penge négy, nem mély, vérárokka, olasz eredetű 1550 körül. (XXVII. t. 360. sz.)

17. *Báthory István* erdélyi fejedelem hadi dísz-vértje. (1531—1586.) A fél vértzet kékes zománczcszal van bevonva s széles vonású arannyal tausirozott díszítményekkel ékítve, mely utóbbiak mind ugyanazon motívumokkal bírnak, mint a minőkre fentebb az erdélyi ötvösök ezen korbéli gyakorlatában hivatkoztam.

A vért alja úgynevezett félrák pánczélzat. Mellén a keresztire feszített Jézus alakja van, aranyozott vésetben. E kép háttérében egy tornyos vár részlete látható, bizonyára Báthorynak valamely vára, vagy a készítés helye.

A sisak orrvédővel ellátva, tiszta magyar forma, mely Zrínyinek fentebb leírt sisakjához hasonlít. Az egész fegyverzet 1565 körül készülhetett. (XXVIII. t. 396. sz.)

18. Kard, melyet csak azon érdekességénél fogva említünk itt föl, mert vak *Béla és II. Gejza* királyokra vonatkozó s mindenestre költött fölirattal bír. A penge egyik oldalán, két egymással marakodó holló vagy sólyommal címér s a következő fölirat van bevésve: BELLA · REX · COEGVS · MORTVVS · EST · ANNO · MCXXXI · ET · FILIO · SVO, GEYSA · FRAMEAM · ET · CORONA · OBIECIT · ALBA · , a másik oldalon pedig egy pán-

¹⁾ *Archaeologiai Értesítő* 1890. 383. l. és *Weszerle* érmészeti táblái. G. csoport. 6. sz.

²⁾ Leitner Qu. munkájában, valamint Boheimnál lerajzolva.

ezélos lovag látható XVI-ik századbéli viseletben, feje felett lebegő koronával. Az egész kard a XVI-ik század második feléből származik. (XXVIII. t. 437. sz.)

19. Ezüst huszár-öltözet, mely *tiroli Ferdinánd* főherczegé volt s így történelmi szempontból nem tekinthető magyar emlékeknek. De igen is az fegyverzeti szempontból, mert a XVI-ik századbéli könnyű magyar lovasság fegyverzetének hű képét nyújtja. Az egész áll sisakból, kardból, sarkantyúból és a lószerszámból. A sisak vert ezüsből készült. Formája ugyanaz, mint a Zrínyi sisakjáé, a rajta levő ornamentika keleti stílusú ugyan de erősen emlékeztet a többször említett erdélyi ötvösmintákra. A kard formája szintén épen olyan mint a *Zrínyi-féle*. A catalogus nem tudom mi alapon *német* munkának tartja, mely 1560 körül készült. Részemről erdélyi ötvös művének vallom s később ugyancsak tiroli Ferdinánd főherczeg egy másik fegyverzetének bemutatása alkalmából ezt bővebben is fogom bizonyítani.

A most tárgyalt fegyverzetre vonatkozólag az 1583-iki leltár a következő szavakkal emlékezik «weiss husärisch rüstung auf ross und mann.» Mellette vannak kiállítva a fegyverzethez tartozott ruha maradványai is, fehér és ezüsttel átszőtt virágos selyem damaszt szövetből. (XXIX. t. 483. sz.)

20. Hét magyar kard keleties formával, gyengén görbülő pengével, mint a melynek fő típusát már fentebb leírtuk. Négy ezek közül egyszerűbb, aranyozott rézből készült folszereléssel és mindannyi az 1566-iki török háborúból származik. Egyiknek készítes ideje a XV-ik századra tehető s végül az egyik határozottan magyar és szintén tiroli Ferdinánd főherczeg által viseltetett. Finoman diszített ornamentikával ékített, mint az régi magyar ötvösműveken látható. (Tehát nem a németalföldi ornamentális-tak stílusjében van diszítve, mint a hogy a catalogus mondja.)

Mindezen kardok a Ferdinánd főherczeg prágai, pilseni és innsbrucki udvaraiban gyakran rendezett úgynevezett «huszár-tornákon» voltak használatban. (XXIX. t. 497—503. sz.) Ily *magyar huszár-tornák* nemcsak a nevezett helyeken, hanem 1550 és 1560 között a szász udvarnál is kedveltek voltak s az által tüntek ki, hogy a vívók és lovaslók fényes magyar öltözetben jelentek meg és a fentebb ösmertetett huszár-fegyverzettel voltak folszerelve.

Általában ellentétben a régi nehéz vértezett lovag-tusákkal, azok helyett a könnyű lovas harcjátékot mutatták be.¹⁾

21. *Thury György* kapitány kardja. Thury egyike a XVI-ik század török harcaiban leginkább kitűnt várkapitányoknak. Ferdinánd és Miksa alatt vitézkedett. Mint sághi, palotai és utóbb kanizsai kapitány számos hőstettet vitt véghez, mígnem 1571-ben a törökök csellel törbe ejtették s fejét levágván, azt Konstantinápolyba küldték.

Kardja magyar stylú, de a szokatlanabb egyenes pallos forma pengével, melyen arabs betűkkel arany tansiában a Korán 48-ik Sure-jának első versszaka, a győzelmi Sura olvasható, valamint a fegyverkovács Muhammed Al Anssari (medinai Muhammed) neve. (XXIX. t. 534. sz.)

22. Két magyar sisak a XVI-ik század végéről, u. n. csizsega, a Zrinyi-féléhez hasonló, szintén rovátkolt diszitményű, csakhogy egyszerűbb és alacsonyabb. (A XXIX-ik terem falán, a katalogusban leírva nincs.)

23. Magyar szablya, úgynevezett «*Paternoster*» penge arányosan elosztva bevéselt gömböcskével, melyek az olvasó gyöngyszemeit utánozzák. Valószínűleg valamely magyar főpap tulajdonát képezhette. (XXX. t. 615. sz.)²⁾

Ez alkalommal a kard szó helyett a *szablya* szót használván, rövid megemlékezésével tartozunk annak, hogy a középkortól kezdve e szóval különböztetik meg általában a gyengén görbülő magyar kardot, mely egy élével vágásra van szánva, — a kétélű egyenes pallostól.

Igen elterjedt nezet az, hogy a görbe kardot mi a középkorban a törököktől vettük által s innen van, hogy a legtöbb európai gyűjteményben az ily kardok kivétel nélkül török kardok gyanánt szerepelnek. Pedig főnmaradt emlékekből és hiteles adatokból bizonyíthatjuk, hogy a kard e formája ősmagyar forma, hogy őseink azt a honfoglaláskor magukkal hozták.

Azon egy pár kard, mely honfoglaláskorabeli leletekben fordult elő (a nemesócsai, a szolyvai, erdőtelki és székesfejérvári

¹⁾ *Boheim W.* Führer. 1889. 152. lap.

²⁾ *Leitner Qu.* munkájában lerajzolva.

leletekben) mind ilyen görbe kard. Ezt a kardformát esetleg Kelet-Európából hozták magukkal őseink, ilyen volt valamennyi török-mongol nép fegyvere s az ókori szkyltha-szarmata törzseké is. De ilyen volt őseinknek Volga menti őshazájában is e fegyvere, mert hiszen történelmi adatunk van reá, hogy verrokonai és szövetséges társaik, a kozárok, görbe karddal harcoltak. *Erre vonatkozólag a Kr. u. 852-ik év előtt jóval íratott s Nesztornak nevezett legrégebb orosz krónika szóról szóra a következőket tartalmazza: «És mondák a kozárok venei a mi fejedelmünknek, nem jó adó ez fejedelem, — mi egyélű fegyvert azaz szablyát használtunk mindig, ezek fegyvere pedig kétélű, (azaz mec = kard) stb.»¹⁾*

A későbbi kort illetőleg a «Képes Króniká»-ban számos esetben látjuk őseinket görbe karddal ábrázolva, nemkülönben a XIV-ik századból fenmaradt freskókon és számos egyéb emléken is.²⁾

Dr. SZENDREI JÁNOS.

¹⁾ Az archæographiai bizottság kiadása. Szentpétervártt. 1872. 16. l.

²⁾ Lásd még erre vonatkozólag: *Kápolnai P. J.* Az ősmagyar kardok és sisakok. Arch. Ért. 1880. 193. lap és *Nagy Géza* A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. 289. l.